

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Koren

Analiza odnosa med državo in Cerkvijo. Vpliv Cerkve na sodobno slovensko družbo in politiko

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Koren

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Somentor: izr. prof. dr. Marjan Smrke

**Analiza odnosa med državo in Cerkvijo. Vpliv Cerkve na sodobno
slovensko družbo in politiko**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvala

Zahvala mentorju izr. prof. dr. Žigu Vodovniku in somentorju izr. prof. dr. Marjanu Smrketu, ki sta mi vedno pomagala z nasveti in me znala usmeriti na pravo pot do končne diplomske naloge.

Najlepša zahvala gre mojim staršem in sestri, ki so mi vedno stali ob strani in me brezpogojno podpirali pri študiju, ter vsem, ki so na kakršen koli način pripomogli k nastanku tega dela.

Analiza odnosa med državo in Cerkvijo. Vpliv Cerkve na sodobno slovensko družbo in politiko

Država in Rimskokatoliška cerkev sta v Sloveniji dve poglavitni instituciji, katerih delovanje je nemogoče omejiti samo na državno ali cerkveno raven. Njuno delovanje se na več različnih področjih prepleta, na določeni točki sta instituciji celo prisiljeni v medsebojno sodelovanje. Toda njun medsebojni odnos, kljub ustavnim določilom o ločenosti med njima, še vedno ni popolnoma urejen. Odnos med institucijama se je skozi zgodovino kar precej spreminjal. V času Socialistične federativne republike Jugoslavije je bilo versko življenje zasebna stvar vsakega posameznika, saj se ni smel versko opredeljevati v javnosti, danes pa Ustava Republike Slovenije določa versko svobodo in izražanje tako v zasebnem, kot v javnem življenju. Cerkev je skozi stoletja na Slovenskem imela velik vpliv tako na družbo kot tudi na politiko in posledično na politično kulturo slovenskega naroda. Vpliv Cerkve se je danes zaradi demokratizacije, modernega pojava globalizacije in počasnega upadanja števila vernikov sicer zmanjšal, toda Cerkev ima v večinsko katoliški Sloveniji še vedno precejšen vpliv.

KLJUČNE BESEDE: država, Rimsko-katoliška cerkev, načelo ločenosti, verska svoboda, sodelovanje.

Analysis of the Relationship between the State and the Church. The influence of the Church in modern Slovenian society and politics

In Slovenia the state and the Roman-Catholic Church are two main institutions whose operation cannot be limited to national or church level only. Their operation interweave on several different areas. On certain points the institutions are even forced into mutual cooperation. However, despite the constitutional provisions regarding their separation, their mutual relationship is still not completely formed. Throughout history the relationship between institutions has changed quite a bit. Religious life during the Socialist Federal Republic of Yugoslavia was a private thing to every individual for people were not allowed to profess their religious beliefs publicly. But today the Constitution of the Republic of Slovenia regulates the religious freedom and freedom of expression both in personal and public life. Throughout the centuries the Church in Slovenia has had a big influence on society and also in politics and consequently in the political culture of the Slovene nation. The influence that the Church has today is somewhat reduced because of the democratization, modern phenomenon of globalization and because of slowly decreasing numbers of believers. But the Church in Slovenia still has a large influence.

KEY WORDS: State, Roman-Catholic Church, principle of separation, religious freedom, cooperation.

KAZALO

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 Opredelitev izbrane teme	9
2.2 Uporabljena metodologija	10
3 RAZLIČNI ODNOSI MED DRŽAVO IN CERKVIJO	10
3.1 Tipologija odnosov po Zdenku Roterju	11
3.2 Tipologija odnosov po Sreču Dragošu	12
4 NAČELO LOČENOSTI MED DRŽAVO IN CERKVIJO	14
4.1 Splošno o načelu	14
4.2 Načelo ločenosti med državo in Cerkvijo pri nas	15
5 ZGODOVINSKI ORIS ODNOSA MED DRŽAVO IN CERKVIJO PRI NAS	16
5.1 Odnos med državo in Cerkvijo po drugi svetovni vojni	16
5.1.1 Prvo konfliktno obdobje	17
5.1.2 Drugo konfliktno obdobje	18
5.1.2.1 Drugi vatikanski koncil	19
5.1.3 Kompromisno obdobje	20
5.2 Odnos med državo in Cerkvijo po osamosvojitvi Slovenije leta 1991	23
5.2.1 Cerkev v medijih	25
6 VELJAVNA ZAKONODAJA NA VERSKEM PODROČJU	25
6.1 Mednarodna zakonodaja	25
6.1.1 Evropska zakonodaja	26
6.1.1.1 Svet Evrope – Konvencija o varstvu človekovih pravic	26
6.1.1.2 Listina temeljnih pravic v Evropski uniji	27
6.2 Slovenska zakonodaja	27
6.2.1 Zakon o verski svobodi	27
6.2.2 Vatikanski sporazum	29
6.2.3 Urad Vlade Republike Slovenije za verske skupnosti	29
7 DRŽAVA IN CERKEV DANES	30
8 SKLEP	32
9 LITERATURA	36
PRILOGA A: Tipologija (raz)ločitve cerkva oz. verskih skupnosti od države po S. Dragošu	40

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
DEMOS	Demokratska opozicija Slovenije
EU	Evropska unija
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije
OZN	Organizacija Združenih narodov
RKC	Rimskokatoliška cerkev
RS	Republika Slovenija
RTV SLO	Radiotelevizija Slovenija
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SKD	Slovenski krščanski demokrati
SDZ	Slovenska demokratska zveza
SDZS	Socialdemokratska zveza Slovenije
ZDA	Združene države Amerike
ZVS	Zakon o verski svobodi

1 UVOD

Država in Rimskokatoliška cerkev (RKC ali zgolj Cerkev¹) sta pri nas dve poglavitni instituciji, katerih delovanje je kljub zakonodaji in sekulariziranosti (ločenosti med njima) nemogoče izolirati in omejiti eno od druge. Kljub temu, da pri nas obstaja 43 registriranih verskih skupnosti (K. in STA 2010; Urad Vlade RS za verske skupnosti 2012a), se bom skozi celotno diplomsko delo osredotočila predvsem na najmočnejšo versko skupnost pri nas, to je Cerkev. Le-ta ima zaradi zgodovinskega razvoja dogodkov in največjega števila pripadnikov kateri koli verski skupnosti pri nas dominanten položaj in jo lahko imenujemo za dominantno religijo. Slovenija je torej dežela, kjer ni »religijskega enoglasja in soglasja, /.../ nismo pa tudi dežela klasičnega religijskega pluralizma« (Kerševan 1996, 80).

Ko sprva na splošno govorimo o državi in Cerkvi, moramo vedeti, da sta se ti dve instituciji že skozi zgodovino borili za oblast nad teritorijem in njegovim prebivalstvom, nemalokrat sta med seboj sodelovali (*e.g.* mnoge vladarje po svetu so ustoličevali le s papeževim dovoljenjem). Zaradi spreminjanja političnih sistemov, družbene modernizacije, tehnološkega napredka, napredka znanosti, idejne in verske pluralizacije, nenazadnje tudi zaradi demokratizacije družbe ter drugih družbenih sprememb se je odnos med njima v primerjavi s tistim pred stoletji drastično spremenil. Kljub temu še vedno prihaja do napetosti med državo in Cerkvijo, še zlasti med vodilnimi v državi in vodilnimi v Cerkvi. Gre za napetosti med dvema oblastema, ki sta ena od druge »neodvisni, suvereni in nenazadnje tudi izvirni« (Stres 1998, 6). Meje med versko in politično sfero potekajo predvsem pri vprašanju med duhovnim in posvetnim, torej glede ultimativnih vprašanj. Cerkev oz. sama vera se ukvarja z vprašanji o onostranstvu in ne o tem, kar je tukaj in zdaj, po drugi strani pa se država oz. politika ukvarja z bolj racionalnimi, vsakdanjimi vprašanji (Stres 1998; Dragoš 2001). Glede vprašanj, ki jih obravnava država, lahko v splošnem rečemo, da se okrog njih lahko poenotijo vsi državljani, tako verniki različnih veroizpovedi kot ateisti, saj se le-ta rešujejo razumno na državni ravni in v dobro vseh (Dragoš 2001, 441).

Po eni strani lahko vidimo številne razlike med državo in Cerkvijo, spet po drugi številne podobnosti. Verske skupnosti so lahko prav tako hierarhizirano urejene kot države, vendar ne

¹S samim izrazom Cerkev je skozi celotno diplomsko delo izrecno označena oz. poimenovana RKC in ne katera koli druga verska skupnost. S tem ne preferiram RKC kot edine verske skupnosti pri nas. Potrebno je ločiti tudi med Cerkvijo in cerkvijo. Cerkev z veliko začetnico pomeni splošno okrajšavo za RKC, med tem ko cerkev z malo začetnico pomeni skupnost pripadnikov posameznih krščanskih veroizpovedi (anglikanska, katoliška, pravoslavna cerkev) ali zgolj sakralni objekt (povzeto po SSKJ, 2000).

moremo trditi, da so vse verske skupnosti tako urejene. Sama Cerkev velja za največjo svetovno hierarhizirano ureditev na verskem področju in je celo bolj hierarhično urejena kot demokratična država (*prav tam*, 450). Čeprav se nemalokrat zdi, da ena ali druga stran zagovarja povsem nasprotna stališča, lahko o ultimativnih vprašanjih (vprašanja o tostranstvu in onostranstvu) govorimo tudi kot o temeljnih vprašanjih, »ker so izhodiščna podlaga temeljnih moralnih presoj in s tem tudi tistih odločitev, ki se kreirajo v politični sferi (e.g. okrog vprašanj o pravičnosti, o »skupnem dobrem«, pri osmislitvi nacionalnih strategij, pri volilnih preferencah itd.)« (*prav tam*, 442). Največja razlika med državo in Cerkvijo je poleg stališč glede ultimativnih vprašanj tudi monopol nad prisilo, ki je ne glede na vse v modernih državah v rokah države (Stres 1998; Dragoš 2001).

Današnji odnos med državo in Cerkvijo pri nas, kot tudi drugod po svetu, še vedno ni dokončno urejen. Le-ta se kot že rečeno spreminja skozi čas, predvsem glede na trenutno stanje v državi in družbi. Njun odnos v našem primeru določajo predvsem slovenska zakonodaja in ostala pravna določila (e.g. Vatikanski sporazum, ki ureja pravni položaj Cerkve pri nas ter mednarodne odnose med Republiko Slovenijo in Vatikanom). Cerkev na Slovenskem je dolga stoletja imela izredno velik vpliv na družbo in posledično politiko ter politično kulturo. Danes gre pri nas predvsem za vprašanje reguliranja verskega življenja, ki naj bi bilo v skladu z modernimi pojmovanji enakopravnosti državljanov, v skladu z zagotavljanjem in spoštovanjem človekovih pravic itd. Ob vprašanju, kakšen odnos naj ima država do največje verske skupnosti pri nas in obratno, se hkrati pojavlja tudi vprašanje, ali je popolna ločitev med državo in Cerkvijo sploh mogoča. Ne smemo pozabiti, da so državljani lahko obenem tudi verniki, drugo glavno vprašanje pa je tudi, kakšen odnos naj ima država do drugih verskih skupnosti pri nas in do ateistov. Država je definirana kot najmočnejše jamstvo nediskriminatornih odnosov in je tako dolžna vzdrževati »enakost pred zakonom, ki vključuje in varuje med drugim tudi pravice do svobodnega združevanja, govora, mišljenja in verovanja« (Dragoš 2001, 448).

Čeprav je v zakonodaji jasno zapisano načelo ločenosti med državo in Cerkvijo (sekulariziran odnos), še vedno ostaja velik problem, kako to načelo realizirati. Gre torej za odnos, ki ga je nemogoče za stalno definirati in determinirati, saj se odnos oblikuje sproti in je odvisen od obeh vpletenih strani.

2 METODOLOŠKI OKVIR

V metodološkem okvirju bom opredelila predmet in cilj diplomskega dela, ki ga na koncu želim doseči. Navedla bom tudi, s katerimi viri in s kakšno analizo podatkov si bom najlaže pomagala, da pridem do zelenega cilja. Nato bom razvila lastno hipotezo in raziskovalno vprašanje, ki bosta osrednja rdeča nit skozi celotno diplomsko delo, saj bo le tako diplomsko delo dobil svoj smisel.

2.1 Opredelitev izbrane teme

Predmet in cilj diplomskega dela je raziskati in predstaviti odnos med državo in Cerkvijo, saj se njun odnos konstantno spreminja, pri nas pa še vedno ni dokončno urejen. Sprva bom zaradi potreb razumevanja omenjene tematike opredelila načelo ločenosti med državo in Cerkvijo, nato bom skozi zgodovinski okvir predstavila še pomen in vpliv Cerkve na sodobno slovensko družbo in politiko. Za boljše razumevanje odnosa med institucijama sem si izbrala časovni okvir od konca druge svetovne vojne, ko je Slovenija postala del FLRJ, in vse do danes, ko imamo od leta 1991 samostojno državo.

Odnos med državo in Cerkvijo je v RS določen z ustavnim načelom ločitve med njima. Da sta država in Cerkev med seboj popolnoma ločeni in posledično tudi verska in politična sfera, je določeno s 7. in 41. členom Ustave RS, toda kljub temu prihaja do področij, problemov ali zgolj vprašanj, kjer je potrebno sodelovanje obeh sfer. Zato sem se odločila, da skozi svojo hipotezo, ki se glasi, da je kljub ustavnemu načelu ločitve med institucijama nemogoče preprečiti delovanje in sodelovanje med državo in Cerkvijo, preučila ravno to. Skozi celotno diplomsko delo torej želim preveriti kako dosledno je možno upoštevati načelo ločenosti, ki je zapisano že v Ustavi RS oz. ali je popolna ločitev med institucijama sploh mogoča.

Cerkev je ponekod po svetu imela velik vpliv tako na družbo kot politiko. Njen vpliv se je skozi desetletja precej zmanjšal, saj je znak sodobne demokratične države postala ločenost med državo in Cerkvijo. Kljub temu ima Cerkev v pretežno katoliških družbah še vedno velik vpliv. Tudi v Sloveniji je Cerkev nekoč imela kar precejšen vpliv na svoje vernike in posledično celotno družbo, saj naša družba velja za versko homogeno, kar se kaže tudi v tem, da se šele v zadnjem času versko pluralizira. Vpliv je imela tudi na politiko, saj je vidno sodelovala v krščanskih strankah, toda po pridružitvi Slovenije k FLRJ se je njen vpliv drastično zmanjšal. Manjši vpliv je imela predvsem v času vladavine KPJ, ki je zagovarjala

versko nevtralno državo in mišljenje, da je vera stvar zasebnega in ne javnega življenja. Po slovenski osamosvojitvi in menjavi političnega režima se je pri nas marsikaj spremenilo tudi na verskem področju in zato sem si zadala cilj, da skozi svoje raziskovalno vprašanje preverim vpliv Cerkve na oblikovanje sodobne slovenske družbe in politike. Gre zgolj za moralno-etični vpliv? Glede samega vpliva Cerkve na sodobno slovensko družbo je možno preučiti številne vidike, tudi tiste, ki jih je možno empirično preveriti. Osredotočila se bom na vidik uspešnosti oz. neuspešnosti Cerkve pri doseganju svojih ciljev v obdobju tranzicije. Sama uspešnost oz. neuspešnost doseganja zastavljenih ciljev namreč prav tako kaže na vpliv Cerkve v družbi.

Tako hipoteza kot moje raziskovalno vprašanje se mi zdita povsem relevantna, saj se v javnosti pojavljajo številna vprašanja o medsebojnem odnosu. Bolj kot ne gre za vprašanje, kako realizirati načelo ločenosti, da bosta instituciji delovali povsem neovirano ena od druge.

2.2 Uporabljena metodologija

Za potrebe svoje diplomskega dela in lažje predstave o samem odnosu med državo in Cerkvijo ter nato o samem položaju Cerkve v sodobni slovenski družbi in politiki bom uporabila metodo zbiranja virov ter analizo primarnih in sekundarnih virov, ki so mi na voljo. Uporabila bom tudi deskriptivno in zgodovinsko metodo, saj bom tako predstavila ključne momente v odnosu med institucijama.

Hkrati se zavedam, da bi lahko opravila tudi kakšen družboslovni intervju, preverila podatke slovenskega javnega mnenja ali celo izvedla raziskavo o vplivu Cerkve na družbo in politiko ob razpadu SFRJ in osamosvajanju Slovenije. S tem bi moje diplomsko delo bilo bolj poglobljeno in specifično usmerjeno.

3 RAZLIČNI ODNOSI MED DRŽAVO IN CERKVIJO

Kot sem omenila že v samem uvodu diplomskega dela, obstajajo različni tipi odnosov med državami in Cerkvijo. O odnosih med institucijama pišejo številni sociologi, pravniki in politologi. Številni med njimi so v svoji analizi naprej preučili odnos države do verske svobode. Tako *e.g.* Eckehart Lorenz (v Mojzes 1992, 2–3) razlikuje tri tipe držav in odnos do verske svobode, in sicer totalitarno družbo, za katero pravi, da verniku, ki ne veruje v skladu z državo, onemogoča pravico izražanja svojih prepričanj. Razlikuje tudi države z omejeno svobodo [*limited-freedom states*], ki dopuščajo nekatere verske dejavnosti, toda ne vseh. Kot

zadnjo vrsto držav omenja vse tiste, ki poudarjajo in prakticirajo versko svobodo in verski pluralizem (*prav tam*, 3). SFRJ bi lahko v prvem obdobju njenega nastanka uvrstili v prvi tip držav, saj je bilo versko življenje le stvar vsakega posameznikovega zasebnega življenja in se o tem ni smel javno opredeljevati. Toda kasneje je SFRJ imela malce spremenjen pogled na vero in zato bi jo posledično lahko uvrstili med države, ki dopuščajo nekatere verske dejavnosti, toda še zdaleč ne vseh. Šele za samostojno Slovenijo bi lahko rekli, da spada med države, ki prakticirajo versko svobodo in verski pluralizem.

Čeprav s pravnega vidika lahko govorimo o popolni ločenosti med glavnima institucijama v državi, s sociološkega vidika prav gotovo ne moremo. Država in Cerkev sta obe »del enega in istega družbenega prostora in jima pripadajo isti posamezniki« (Grgič 1983, 21).

Zaradi preučevanja odnosa med državo in Cerkvijo pri nas sem se odločila, da bom v nadaljevanju preučila tipologijo odnosov po dveh slovenskih avtorjih, in sicer po Zdenku Roterju in Sreču Dragošu. Vsak od njiju v svoji tipologiji prikaže možne tipe odnosov med institucijama, največkrat omenjata ločitev med državno in cerkveno sfero.

3.1 Tipologija odnosov po Zdenku Roterju

Zdenko Roter razlikuje štiri tipe odnosov, in sicer cerkveni absolutizem [*Ecclesiastic Absolutism*], versko toleranco [*Religious Toleration*], sekularistični absolutizem [*Secularistic Absolutism*] in pluralistično svobodo [*Pluralistic Liberty*].

- Cerkevni absolutizem [*Ecclesiastic Absolutism*]: gre za tip odnosa, kjer je ena verska skupnost v privilegiranem položaju in ima tudi podporo s strani države. Versko skupnost, ki je v privilegiranem položaju, lahko poimenujemo kot »državno cerkev/religijo«, ki odtuja svobodo verovanja vsem, ki ne verujejo oz. imajo drugačno versko prepričanje (Roter v Mojzes 1992, 7–8).
- Verska toleranca [*Religious Toleration*]: vera kot taka je dobro sprejeta s strani države. S teoretičnega vidika je država ločena od verskih skupnosti, le-te pa so med seboj v enakopravnem položaju, četudi država ohranja distanciran odnos do njih. Roter na tej točki omenja Jugoslavijo, za katero ne smemo pozabiti, da je bila tako nacionalno mešana, kot tudi versko mešana država. Tako je recimo srbska pravoslavna cerkev imela dominanten položaj v Srbiji, v nekaterih delih BiH pa je dominanten položaj imela muslimanska skupnost. Slovenija je v SFRJ veljala za izredno homogeno državo,

tako na verskem področju, kot na nacionalno demografskem področju. Povsem razumljivo je pri nas imela dominanten položaj RKC, vendar več o tem kasneje (*prav tam*, 8).

- Sekularistični absolutizem [*Secularistic Absolutism*]: vera v državi ni sprejeta in je na državni ravni konstantno zavračana. Omenjeni tip odnosa je tako nasproten tipu cerkvenega absolutizma. Vse verske skupnosti v državi so deležne omejitev, medtem ko ateisti lahko dobijo številne ugodnosti. Tudi na tej točki lahko povežemo vzporednico s položajem verujočih v SFRJ, kjer člani partije, uslužbenci milice in vojske niso smeli biti verniki ter člani katere koli verske skupnosti ter so s tem bili deležni privilegijev s strani države (*e.g.* državna stanovanja, bili so zaposleni v državni službi, ...) (*prav tam*, 8).
- Pluralistična svoboda [*Pluralistic Liberty*]: v tem odnosu je država popolnoma ločena od verskih skupnosti in ima enakopraven odnos tako do verskih skupin kot do ateistov. Mojzes (1992, 10) o tem tipu odnosa pravi, da je sicer možen, toda do sedaj še nikoli ni bil izpeljan v resničnem življenju. Po tem tipu odnosa bosta država in Cerkev popolnoma ločeni, obenem pa se ena ali druga stran ne bosta vtikali v zadeve, ki niso del njune sfere in ki se ju ne tičejo. Pluralistična svoboda bo tako možna le sčasoma, v nekaterih modernih demokratičnih družbah (*prav tam*, 8–9).

3.2 Tipologija odnosov po Sreču Dragošu

Dragoš v svojem strokovnem članku, ki ga je objavil v reviji *Teorija in praksa* (2001), govori o ločitvi cerkvene in državne sfere. Sam med njima razlikuje separacijo (t.j. ločitev) oz. kooperacijo (t.j. sodelovanje/razločitev) in še dva podtipa (glej Prilogo A).

Separacija oz. ločitev med obema sferama je smiselna, saj le tako ne bi prišlo do mešanja ali prekrivanja med njima. Oblasti bi tako bili ločeni, delovali bi neovirano ena od druge, hkrati pa bi se lahko izognili vsem vprašanjem ali problemom, ki se ob morebitnem prekrivanju sfer lahko pojavijo. Po drugi strani bi kooperacija oz. razločitev/sodelovanje poskrbela za lažje in učinkovitejše reševanje vseh problemov, ki so že nastali in bodo še nastajali ob prekrivanju verske in državne sfere (Dragoš 2001, 452–3).

Kljub temu da Dragoš razloči štiri osnovne tipe odnosov med državo in Cerkvijo, moramo vedeti, da so le-te stvar teorije. Konkretno primere držav le težko uvrstimo v katero koli

tipologijo odnosov, če le-ta ni dovolj razčlenjena. V grobem po Dragošu ločimo štiri tipe, in sicer popolno ločitev, vrednostno ločitev, nediskriminatorno razločitev in vzajemno suportivno razločitev:

- popolna ločitev: med obema sferama obstaja nekakšen nepropustni »zid« in sta med seboj popolnoma ločeni;
- vrednostna ločitev: država in Cerkev med seboj tekmujeta za dominantni položaj v družbi, gre za »skrajno omejevanje, izrivanje ali celo izginjanje ene sfere na račun druge« (*prav tam*, 453);
- nediskriminatorna razločitev: verske skupnosti v državi dobijo avtonomijo, vendar nobena od njih ni v privilegiranem položaju;
- vzajemno suportivna razločitev: država in Cerkev se medsebojno podpirata in sodelujeta.

Za kateri tip odnosov po Roterju oz. Dragošu gre trenutno v Sloveniji, bom v diplomskem delu opredelila kasneje, ko bom glede na slovensko zakonodajo in trenutno stanje pri nas preučila položaj Cerkve v slovenski družbi in politiki. Glede na razmere, v katerih danes živimo, ne moremo več govoriti zgolj in samo o homogenosti na vseh področjih današnje družbe. V času globalizacije so nam informacije dostopne na vsakem koraku, stalno smo v stiku z drugimi kulturami, navadami in tudi verami. Države so skozi proces demokratizacije vedno bolj postajale versko nevtralne, res pa je tudi, da sta verska svoboda in njeno svobodno izražanje ena izmed osnovnih človekovih pravic.

Vseeno ne smemo pozabiti na splošno načelo ločenosti med državo in Cerkvijo. Glede na to, da je to načelo v današnji družbi nekaj povsem samoumevnega in razumljivega, prihaja do kar nekaj vprašanj. V večini primerov gre za vprašanje vpliva Cerkve. Gre torej za vprašanje, za kakšen status v državi se bo Cerkev pogajala in s tem kakšen vpliv si bo želela sama, saj je že od nekdaj s svojim delovanjem želela vplivati na celotno družbo. Želela je vplivati na vsa področja človekovega udejstvovanja, ne le na religiozna in moralna vprašanja. Posledično je izoblikovala celotno svojo doktrino, ki vsebuje stališča tudi glede gospodarskih, kulturnih, socialnih in političnih vprašanj (Grgič 1983, 18).

Na tej točki ne smemo pozabiti niti na številne druge pogoje v državi, ki lahko vplivajo na omenjeni odnos (e.g. verska struktura v državi, število pripadnikov določeni verski skupnosti, ...). Na koncu je državna zakonodaja tista, ki ureja uradni položaj in odnos med državo in Cerkvijo. Ne glede na vse, je zakonodajo potrebno spoštovati in medsebojne odnose urejati znotraj njenih meja in določil, čeprav bi si kdo ali katera izmed vpletenih strani želel drugačen tip odnosov.

4 NAČELO LOČENOSTI MED DRŽAVO IN CERKVIJO

4.1 Splošno o načelu

Ločitev Cerkev in države je znak vsake sodobne, demokratične družbe, toda pot do takega stanja, kot ga imamo danes, je bila izredno dolga (Jurca 2010, 5). Vloga Cerkev v družbi se je dolga stoletja močno spreminjala in oblikovala glede na trenutne razmere, toda kaj kmalu se je Cerkev znašla kot akter ne samo na verskem področju, temveč tudi na posvetnem oz. političnem (Jurca 2010, 9). Po mnenju Južniča (1989, 128) je šlo predvsem za prepletanje dveh oblasti in vzpostavitve dveh vzporednih stebrov oblasti, tako s strani države kot s strani Cerkev. Prve ideje o ločitvi med državo in Cerkvijo ter s tem medsebojni ločitvi dveh oblasti so se pojavile že v času razsvetljenstva, ko se je pojavila vera v razum posameznika in ne v nekaj, kar nam je obljubljeno s strani Cerkev šele v poslednjem življenju. Zato je bila »zahteva po ločitvi religije in države uporabljena kot geslo francoske revolucije iz leta 1789, /.../« (Šturm in drugi 2000, 22). Toda kljub zahtevam po versko nevtralni državi še vedno ni bil sprejet noben zakon oz. načelo, ki bi takšno idejo tudi uzakonil na državni ravni, vendar je bilo le še vprašanje časa, kdaj bo do tega tudi prišlo.

Načelo ločenosti med državo in Cerkvijo se je prvič pojavilo dve leti kasneje. V ZDA so leta 1791 sprejeli prvi amandma k ameriški ustavi. Odnos med institucijama amandma ni poimenoval kot ločitev, temveč je odnos definiral z dejstvom, da ameriški kongres ne sme sprejeti nobenega zakona, povezanega z ustanovitvijo religije ali prepovedjo njenega delovanja [*Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof*] (Šturm in drugi 2000; Jurca 2010). »'/.../o vzpostavitvi zidu ločitve med cerkvijo in državo' je izrecno spregovoril šele ameriški predsednik Jefferson v svojem komentarju k prvemu amandmaju leta 1801« (Kerševan 2005, 4).

Prvi zakon v Evropi, ki je govoril o ločitvi med sferama, je bil sprejet šele leta 1905 v Franciji z naslovom »Zakon o ločitvi Cerkve in države« (Kerševan 2005; Jurca 2010). Kerševan (2005, 4) na tej točki opozarja na razliko med ameriškim in francoskim gledanjem na pojem ločitve, saj gre v ameriškem primeru za amandma, ki je bil sprejet z namenom preprečitve državnega vmešavanja v cerkvene zadeve, po drugi strani pa gre v francoskem primeru za zakon, ki državo varuje pred cerkvenim vplivom.

Kakšen je odnos med institucijama danes, je odvisno predvsem od zgodovinskih dogodkov, trenutnega stanja v državi, javnega mnenja, stabilnosti političnega sistema, verske strukture družbe, ... Na primeru ZDA lahko vidimo, da pri njih sicer zasledimo dominantne, hierarhično urejene verske skupnosti, vendar verske skupnosti v večini primerov niso tako urejene. Država pa je distancirana prav od vseh in ne favorizira nobene religije kot take. Po Smrketovem mnenju (1996, 37) gre v ZDA za »odprt religijski trg brez državnih podpor«. Verska vprašanja so tako domena le vsakega posameznika in sodijo v privatni krog življenja (Dragoš 2001, 442–3). Po drugi strani je islamski svet popolno nasprotje ameriškemu primeru. Številne teokratske države (e.g. Iran) v imenu islama vodijo verski voditelji oz. imajo odločilno vlogo pri sprejemanju odločitev v državi. V takem primeru vera popolnoma dominira nad vsemi družbenimi sferami v državi in je ločitev med državo ter versko sfero praktično nemogoča.

4.2 Načelo ločenosti med državo in Cerkvijo pri nas

Kot sem že omenila v uvodu, se tudi v slovenski družbi pojavlja vprašanje, kakšen naj bo odnos med državo in Cerkvijo. V primeru Slovenije, ki je postala samostojna in demokratična šele po osamosvojitvi leta 1991, gre predvsem še vedno za urejanje odnosov med institucijama. Njun medsebojni odnos je potrebno urediti v skladu z načelom ločenosti med njima, ki je zapisano v Ustavi RS iz leta 1991. Ustavna določila so jasno zapisana v 7. in 41. členu Ustave RS ter določajo sekulariziran/ločen odnos, kjer instituciji delujeta ločeno ena od druge. Vseeno se dandanes pojavlja »problem, kako realizirati abstraktno ustavno normo, ki pravi, da je versko izražanje in delovanje svobodno ne le v osebni, ampak tudi v javnem življenju, kjer so verske skupnosti enakopravne in ločene od države« (Dragoš 2001, 440). Na ločitev države in Cerkve lahko gledamo z dveh vidikov, in sicer z vsebinskega, kjer je glavno vprašanje, zakaj ločitev med njima sploh potrebujemo, ter z vidika same izvedbe tega načela, kjer gre za vprašanje, kako ločitev izvesti v praksi (*prav tam*, 440). Iskati smisel, čemu je to

načelo potrebno, je nesmiselno in nepotrebno, saj vedno pridemo do različnih odgovorov na omenjeno vprašanje, odvisno je le, kdo je naš sogovornik v tej razpravi.

V javnosti se pojavljajo ideje o različnih načinih regulacije, »bodisi v smislu ignorance, načrtnega nesodelovanja ter oddaljevanja med obema sferama socialnih aktivnosti in formalnih organizacij /.../« (*prav tam*, 447). Kakšna bo regulacija, popolna ločitev ali medsebojno sodelovanje, je odvisno le od odgovora na vprašanje, kaj je izvedljivo. In tu se zopet pojavi zakonodaja, ki jo pri urejanju odnosa moramo spoštovati.

5 ZGODOVINSKI ORIS ODNOSA MED DRŽAVO IN CERKVIJO PRI NAS

5.1 Odnos med državo in Cerkvijo po drugi svetovni vojni

»Slovenska Cerkev je v 20. stoletju doživljala burne čase predvsem po zaslugi različnih državnih ureditev, znotraj katerih je delovala« (Košir v Benedik in drugi 2002, 269). V tem stoletju je Cerkev delovala znotraj treh povsem različnih političnih ureditev, saj je Slovenija sprva bila del avstro-ogrske monarhije, nato Kraljevine Jugoslavije, po drugi svetovni vojni pa je postala del socialistične Jugoslavije (Juhant v Kvaternik in drugi 2001; Košir v Benedik in drugi 2002).

Slovenija je leta 1945 postala del FLRJ, ki se je leta 1963 preimenovala v SFRJ. Na čelo Jugoslavije je takoj po končani vojni leta 1945 prišla KPJ z Josipom Brozom – Titom na čelu. KPJ »si je štela za dolžnost uveljaviti marksistično ateistično ideologijo« in si »zadala za nalogo, da versko življenje popolnoma iztrebi z bolj ali manj nasilnimi sredstvi« (Stres 1998, 9). KPJ je sicer to počela manj dosledno kot Cerkev v času reformacije, ko je s podobnimi dejanji želela uničiti protestantizem.

Po mnenju teologa Stresa (*prav tam*, 9) je potrebno poudariti, da je skozi celotni čas obstoja Jugoslavije veljalo načelo ločenosti med državo in Cerkvijo, vendar kljub temu »partijska država ni bila versko in svetovnonazorsko nevtralna, ampak je bila svetovnonazorsko pristranska. Imela je svojo uradno ideologijo, nekakšno »državno religijo«, čeprav je le-ta bila ateistična. To je bila marksistična ideologija, ki se je tudi v šolah poučevala z neprikritimi privilegiji in nestrpnostjo do vseh drugačnih svetovnih nazorov, zlasti še do katoliške oblike krščanskega verovanja«. FLRJ je svoja temeljna načela odnosa s Cerkvijo izoblikovala že

med vojno in jih po vojni takoj vnesla v svojo prvo ustavo. Za izhodišče je določila vrednote, kot so ločitev države in Cerkve, ločitev Cerkve in izobraževanja (šole), svoboda vesti in veroizpovedi, enakopravnost vseh religij in religioznih vprašanj (Grgič 1983, 40). Odnos med državo in Cerkvijo so v prvih letih po vojni določali še dodatni trije dejavniki:

- splošne ideološke opredelitve KPJ do religije in Cerkve;
- dramatično medvojno dogajanje in vloga Cerkve v njem;
- odnos Cerkve do nove komunistične oblasti.

(Smrke 1996, 128). Odnos med državo in Cerkvijo za časa Jugoslavije ni bil prepuščen naključju, temveč so nanj vplivali številni dejavniki. Vplivali so *t. i.* primarni dejavniki (tip kulture, tip religije, tip države, status religije itd.), »ki so v zvezi s strukturnimi elementi širšega sociokulturnega okolja« (Grgič 1983, 19), znotraj katerih sta instituciji delovali, in so izven dosega države in Cerkve. Poleg primarnih dejavnikov so razmerje določali tudi sekundarni dejavniki (državna politika do religije in Cerkve, cerkvena politika do državne in družbene ureditve ter partijska politika do državne in družbene ureditve). Le-ti so znotraj delovanja države in Cerkve in so bili povezani z institucijama (*prav tam*, 19).

Po Smrketovem mnenju (1996, 128) lahko govorimo o treh obdobjih odnosov med državo in Cerkvijo za časa Jugoslavije. Tako lahko govorimo o prvem konfliktnem obdobju med letoma 1945 in 1952, o drugem konfliktnem obdobju od leta 1952 do začetka 60. let ter o kompromisnem obdobju, ki je trajalo vse od sredine 60. let in do razpada Jugoslavije ter osamosvojitve Slovenije junija 1991. Za lažje razumevanje takratnih odnosov bom v nadaljevanju tudi sama uporabljala tako časovno razdelitev.

5.1.1 Prvo konfliktno obdobje

Med drugo svetovno vojno so se nekateri duhovniki jasno opredelili proti partizanskemu gibanju, kar je kasneje močno vplivalo na odnos med državo in Cerkvijo. Glavno besedo je po končani vojni v Jugoslaviji prevzel Tito in KPJ. Tito je postal voditelj izredno heterogene države na vseh področjih. Postal je vrhovni poveljnik vojske in predsednik šestih med seboj zelo različnih republik (BiH, Črna gora, Hrvaška, Makedonija, Slovenija, Srbija in dve avtonomni pokrajini Kosovo in Vojvodina). Zaradi velike raznolikosti med jugoslovanskimi državami je bilo mogoče slišati številne kritike, med drugim, da jugoslovanskemu narodu zaradi umetne tvorbe manjka zavest o skupni nacionalni pripadnosti (Pirjevec 2011, 215). Nedvomno bi k skupni nacionalni pripadnosti doprinesla tudi verska homogenost, a to zaradi

verskega pluralizma ni bilo mogoče. Cerkev je kmalu po vojni postala edina, ki se je Titu upala postaviti po robu, kljub temu da je »partija zelo hitro postala vse in vsa; absolutni primat postopoma znova dobi ideologija« (Popović v Pirjevec 2011, 217). Vse skupaj je kasneje vodilo v konfliktno odnose med državo in Cerkvijo, saj se Cerkev kot taka ni želela odreči vsem privilegijem iz preteklosti, nova partijska oblast pa po drugi strani ni pristajala na ohranjanje razmer pred vojno (Smrke 1996, 128).

Odnos med državo in Cerkvijo so v prvem konfliktnem obdobju zaznamovali predvsem procesi proti škofom in duhovnikom, ki so bili obtoženi izdaje domovine in sodelovanja s sovražnikom v času vojne. Največji, najobsežnejši in tudi najbolj znan proces je definitivno bil proces proti škofu Gregoriju Rožmanu. Čeprav je oblast po vojni svečano obljubila, »da je zagotovljena popolna svoboda bogoslužja v cerkvi in zunaj nje in krščanski nauk v šolah« (Kvaternik 2003, 48), do izpolnitve danih obljub ni prišlo. Delovanje Cerkve je postalo oteženo in povsem nadzorovano s strani države, celo »verski tisk je bil skrčen na minimum« (*prav tam*, 49). Odnosi med takrat še FLRJ in Cerkvijo so se zaostri do te mere, da so se posledično poslabšali tudi odnosi med FLRJ in Vatikanom. Vatikan je generalno gledano imel sovražen odnos do nove jugoslovanske oblasti, toda ne le do jugoslovanske, temveč tudi do nove vlade Češkoslovaške, Madžarske, Poljske in drugih komunističnih vlad, ki so želele vzpostaviti versko nevtralno državo. To veliko nasprotovanje Cerkve presenetljivo ni izhajalo iz novih družbenih ureditev, temveč iz dejstva, da Cerkev ni imela več enakega položaja v družbi kot desetletja pred tem (Smrke 1996, 128–9). Vseeno je na tej točki potrebno omeniti, da se je nova partijska vlada FLRJ bolj osredotočila na ločenost države in Cerkve kot druge evropske komunistične države. Religija se je tako začela obravnavati kot zasebna stvar posameznika. S tem Cerkev ni bila več obravnavana kot nekaj, kar je »proti sistemu«, pač pa kot stvar, ki je enostavno zunaj političnega sistema in ne sodi v javno življenje.

5.1.2 Drugo konfliktno obdobje

V tem obdobju sta Vatikan in FLRJ popolnoma prekinila diplomatske stike, saj se Vatikan ni strinjal s slabim položajem Cerkve v jugoslovanskem političnem režimu. FLRJ je vseeno želela urediti odnose s Cerkvijo z ustanovitvijo državno-cerkvene komisije, toda kritike s strani Vatikana so še naprej ostale negativne (*prav tam*, 129). Dogodki v državi so pripeljali do vedno težje izvedljivega verouka v šolah, zato je bil leta 1952² celo izključen iz šolskih

² Po nekaterih podatkih naj bi verouk izključili iz šolskih programov leta 1953 (Smrke 1996, 129).

programov. Istega leta je bila iz univerze izključena tudi Teološka fakulteta (Kvaternik 2003, 49).

Kvaternik (*prav tam*, 49) po letu 1953 govori o novem obdobju odnosov med državo in Cerkvijo ter ga poimenuje kot »čas iskanja koeksistence«. Po njegovem mnenju (*prav tam*, 49) naj bi k temu prispeval »prvi povojni zakon o položaju verskih skupnosti, ki je bil izdan 27. maja 1953. Režim je namreč spoznal neuspešnost dosedanjega boja proti veri«. Roter (1976, 281) isto časovno obdobje poimenuje kot kompromisno obdobje, saj naj bi po njegovem mnenju šlo za veliko medsebojnega toleriranja, kompromisov z obeh strani in poravnavanja med sprtima stranema.

Jugoslavija je po sporu s Stalinom in Moskvo začela diplomatske stike iskati na Zahodu, kjer je odnos med poglavitnima institucijama v državi povsem drugačen kot v ateistični Jugoslaviji (Kvaternik 2003, 49). Zaradi manj stresnih diplomatskih odnosov z Zahodom so se morale korenito spremeniti notranjepolitične ureditve, s tem pa tudi odnos do Cerkve, ki je predstavljala edino institucijo, kateri ne poveljuje KPJ.

5.1.2.1 Drugi vatikanski koncil

V istem časovnem obdobju je v Vatikanu potekal Drugi vatikanski koncil oz. *t. i.* Drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor. Potekal je med letoma 1962, ko ga je sklical papež Janez XXIII., in 1965, ko ga je zaključil papež Pavel VI. Kerševan (2005, 217) koncil po besedah Pavla VI. opredeli kot »koncil aggiornamenta (podanašnjeja) Katoliške cerkve, koncil, na katerem naj bi si Cerkev »očistila in pomladila svoje obličje«, da bi lahko na nov način »slišala, videla in delovala v sodobnem svetu ter tako najuspešneje izpolnjevala svoje poslanstvo«. Namen koncila je bil predvsem prestrukturiranje Cerkve za njeno lažje delovanje v času, v katerem je delovala. Bolj natančno lahko rečemo, da se je Cerkev v tistem času srečevala s tremi problemi, in sicer z vprašanjem, kako naj postane bolj univerzalna za celoten svet, ne le za določena področja, kako naj se približa socialističnim državam (*e.g.* Jugoslaviji, Rusiji, ...), ki niso simpatizerke katoliške verske skupnosti, ampak se štejejo za ateistične države in nenazadnje, kakšen odnos naj ima do sodobne kulture, ki ne vidi več velikega vpliva verskih resnic na moderni svet (*prav tam*, 218). V grobem bi lahko rekli, da so omenjena vprašanja glavne točke modernizacije Cerkve še danes.

Z Drugim vatikanskim koncilom se je Cerkev »zavedla spremenjenega položaja in se lotila prilagajati svoje delovanje danim razmeram« (*prav tam*, 237). Cerkev je z njim postala bolj

odprta za probleme sodobnega sveta, vzpostavljati je začela dialog z drugače mislečimi (pripadniki drugih verskih skupnosti in ateisti), začela se je zavedati pomena ločitve med državo in Cerkvijo itd. (*prav tam*, 237).

Danes se Cerkev še najbolj ukvarja z vprašanjem, kakšen odnos naj ima do modernega sveta in kakšen položaj lahko v njem zasede. Številni namreč priznavajo, da brez modernizacije in demokratizacije Cerkve ne bo šlo, saj se bo le tako najlažje približala ljudem, ki živijo v hitrem globaliziranem svetu.

5.1.3 Kompromisno obdobje

V tem času je prišlo do velikega napredka v odnosih med Jugoslavijo in Vatikanom, posledično tudi do napredka v odnosu med državo in Cerkvijo. Leta 1961 je bila izdana Uredba o izvrševanju zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je omogočila poučevanje verouka v učilnicah, ki so jih lahko duhovniki opremili v svojih župniščih (Kvaternik 2003, 50). Še pred tem je na papeški prestol leta 1958 prišel Janez XXIII., ki je poskrbel, da se je tudi Cerkev »začela prilagajati spremenjenim razmeram v svetu« (Grgič 1983, 51). Med letoma 1962 in 1965 tako papež Janez XXIII. sklical II. Vatikanski koncil, saj se je tudi Cerkev začela zavedati, da bo morala spremeniti svoj odnos do države, če bo želela boljše medsebojne odnose. Leta 1963 je med SFRJ in Vatikanom prišlo do vzpostavitve prvih diplomatskih stikov, leta 1964 in 1966 so tekla že prva pogajanja med državama (Grgič 1983; Smrke 1996). Toda največja prelomnica v odnosih med SFRJ in Vatikanom je prišla s podpisom protokola o pogovorih in urejanju odnosov, ki sta ga podpisali obe vpleteni strani 25. junija 1966 (Smrke 1996; Kvaternik 2003). Sam

[p]omen protokola je bil v tem, da je bil nekaj edinstvenega v komunističnem svetu. Država Cerkvi zagotavlja svobodo opravljanja verskih opravil in obredov, Vatikanu priznava v duhovnih zadevah popolno jurisdikcijo nad Cerkvijo v državi, kar je zlasti pomembno pri imenovanju škofov in njihovem komuniciranju z Vatikanom. Vatikan pa priznava, da se morajo duhovniki držati verskih in cerkvenih okvirov svojega delovanja, ne smejo delovanja izkoriščati v politične namene in se morajo vzdržati vseh oblik političnega terorizma ali nasilja, kar velja tudi za duhovnike v imigraciji (Kvaternik 2003, 51).

Začetek diplomatskih stikov med SFRJ in Vatikanom se je realiziral »z izmenjavo predstavnikov« (Kvaternik 2003, 51) leta 1967, leta 1970 se je vzpostavilo »poslaništvo v Vatikanu in pronunciaturo v Beogradu« (*prav tam*, 51). Med drugim je jugoslovanski voditelj

Josip Broz – Tito kot prvi komunistični voditelj leta 1971 obiskal Vatikan (Smrke 1996; Pirjevec v de Beaufort 2008). Kasneje so se odnosi malce zaostri, zahvaljujoč Titovemu pismu, kjer je zopet prevladala ideologija, toda to ni v večji meri vplivalo na odnos med institucijama. Omenjeno pismo hkrati ni uspelo zaustaviti pojavljanja Cerkve v javnem življenju. Leta 1974 je SFRJ sprejela novo ustavo, ki je vero označila kot zasebno stvar, leta 1976 je bil sprejet še Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je v Sloveniji ostal v veljavi vse do sprejetja Zakona o verski svobodi, o katerem bom podrobneje govorila v nadaljevanju (Urad Vlade RS za verske skupnosti 2012b). Odnosi med državo in Cerkvijo so okoli leta 1970 veljali za dobre in urejene. Samo delovanje jugoslovanske države s Cerkvijo je bilo kooperativno naravnano, odnosi Cerkve do države so po drugi strani bili »naravnani k prilagajanju socialistični državni in družbeni ureditvi« (Roter 1976, 274). Sama partijska politika pa je še vedno zagovarjala aktivni ateizem. Za vse tri akterje po mnenju Roterja (*prav tam*, 274), država-cerkev-partija, lahko rečemo, da so med njimi potekali procesi kooperacije in akomodacije.

Kasneje je v 80. letih prejšnjega stoletja, vsaj od sredine dalje, prišlo do mnogih sprememb v odnosu med SFRJ in Cerkvijo. Odnosi so sicer veljali za nekonfliktne, vendar je občasno prihajalo do prikritih, vsake toliko časa celo do neprikritih napetosti v odnosu med glavnima institucijama v državi. Razlog so bile še vedno omejitve, ki jih je Cerkev določala državna zakonodaja. Cerkev je še vedno imela mnenje, da si zasluži takšen položaj v državi, kot ga je imela pred drugo svetovno vojno, želela si je več *t. i.* manevrskega prostora, še posebej pri vprašanju vzgoje in izobraževanja. SFRJ je še vedno zagovarjala načelo svobode veroizpovedi in svobodno delovanje verskih skupnosti (*prav tam*, 274), toda vodstvo Cerkve v SFRJ je kaj kmalu spoznalo, da do povečanja njihovega manevrskega prostora v jugoslovanski družbi ne bo prišlo. Načeloma so sprejeli ločitev med institucijama in niso več vztrajali pri želji o privilegiranem položaju Cerkve v državi. Ne moremo sicer reči, da so željo po privilegiranem položaju povsem opustili, saj je niso. Prišlo je le do tega, da njihove želje niso več tako goreče zagovarjali v javnosti (Grgič 1983, 53).

Proti koncu 80. let, ko so se ljudje začeli zavedati neizbežnega propada enopartijskega sistema, so se pojavila tudi drugačna razmišljanja o drugačnem položaju Cerkve v politično spremenjeni družbi (Smrke 1996, 130). Slovenija je takrat še kot del Jugoslavije naredila velike korake v izboljšanju odnosa med državo in Cerkvijo. Leta 1986 so se pri nas začele prve javne medijske čestitke ob božiču, ki sicer še ni bil dela prost dan. Še tri leta kasneje so bile javne čestitke po radiu in televiziji razširjene le po Sloveniji, ne pa tudi po drugih

jugoslovanskih republikah, toda »praznovanje božiča kot dela prostega dne« (Štuhec v Benedik in drugi 2002, 312) smo v Sloveniji dobili leta 1987. Prav tako so se leta 1989 začele razprave, ali so člani KPJ lahko hkrati tudi verniki, saj je pred tem veljalo načelo, da tako člani KPJ kot uslužbenci takratne milice in pripadniki jugoslovanske vojske niso smeli biti pripadniki katere koli verske skupnosti. Naposled je vendarle prišlo do epiloga številnih razprav, da morebitno članstvo v verskih skupnostih ne ogroža dela članov KPJ (Smrke 1996, 171–2).

Po raznih političnih spremembah v SFRJ in s tem tudi v Sloveniji se je pojavilo vprašanje o preureditvi odnosov med državo in Cerkvijo. Smrke (*prav tam*, 173) pravi, da je »sprememba političnega režima pomenila konec partijsko vodene politike do cerkva, osamosvojitve Slovenije pa nastanek države, ki je v religijskem pogledu vsaj nominalno dominantno katoliška«. Družbene in politične spremembe so vplivale tudi na samo ureditev Cerkve, ki je vedno glasneje podpirala osamosvojitve Slovenije. Podpirala je pisce »57. številke Nove Revije, v kateri so avtorji razvijali ideje nacionalnega družbenopolitičnega programa« (Štuhec v Benedik in drugi 2002, 312–3). V kasnejših burnih letih se je vodstvo Cerkve večkrat zavzelo za samostojno Slovenijo in je igralo ključno vlogo, tako moralno kot duševno, saj so pripadnike verske skupnosti pozivali k »molitvi za domovino« (*prav tam*, 313).

Konec leta 1989 se je oblikovala nestrankarska opozicija z imenom DEMOS. Pod njegovim okriljem je delovalo šest političnih strank, in sicer SDZ, SDZS, SKD, Slovenska kmečka zveza, Zeleni Slovenije in Liberalna stranka (Brezovšek in drugi 2008, 21). Cerkev je ves čas oblikovanja nove opozicije stala na njihovi strani »in se zavzemala za uveljavljanje človekovih pravic na vseh ravneh družbenega življenja« (Štuhec v Benedik in drugi 2002, 314). V zahtevah po demokratizaciji družbe in novega političnega režima v samostojni Sloveniji je Cerkev videla morebitni drugačen položaj znotraj države. Ob ustanovitvi DEMOS-a je krščanska stranka zopet vstopila v politično arena in se na volitvah potegovala za vodilna mesta v državi.

Aprila leta 1990 je DEMOS-u s 55 % vseh glasov volivcev uspelo zmagati na prvih demokratičnih volitvah pri nas. S temi prvimi demokratičnimi volitvami je bil v Sloveniji zopet vpeljan večstrankarski politični sistem, DEMOS-u pa je bila omogočena postavitve prve demokratično izvoljene vlade v Sloveniji. Potrebno je opozoriti, da je znotraj DEMOS-a na volitvah največ glasov dobila SKD z Lojzetom Peterletom na čelu in tako je kot predsednik

stranke, ki je znotraj koalicije dobila največ glasov, postal prvi predsednik slovenske Vlade (Benedik in drugi 2002; Brezovšek in drugi 2008).

Po uspešno izvedenem plebiscitu za osamosvojitve, 23. decembra 1990, je DEMOS kmalu razpadel, toda Slovenija je z vsakim korakom bila bliže samostojni državi. K odločitvi za samostojno Slovenijo je pripomoglo tudi vodstvo Cerkve pri nas, z ljubljanskim nadškofom dr. Alojzijem Šuštarjem na čelu. Slovesna razglasitev samostojne RS je sledila 25. junija 1991. Vatikan je kot prva država priznal samostojnost Slovenije 13. januarja 1992, dva dni kasneje tudi Evropska skupnost.

5.2 Odnos med državo in Cerkvijo po osamosvojitvi Slovenije leta 1991

Po razglasitvi samostojnosti RS junija 1991 je Cerkev pri nas začela voditi *t. i.* politiko sprave in odpuščanja. Razloge za odločitev za tako politiko je potrebno iskati še v času druge svetovne vojne v boju z domobranci, navaja Pirjevec v de Beaufort (2008, 161). S politiko sprave in odpuščanja naj bi se pozabile stare zamere med Cerkvijo in državo še iz preteklosti. Toda ni trajalo dolgo, ko so se pojavili prvi »zapleti med novo demokratično državo Slovenijo in katoliško Cerkvijo« (Štuhec v Benedik in drugi 2002, 317), ki »so se pričeli ob pripravah na novo ustavo« (*prav tam*, 317). Glavni spor je bila uvedba ustavne pravice do splava, ki kasneje zaradi ostrega nasprotovanja Cerkve vendarle ni bila zapisana v Ustavo RS.

Tudi načelo ločenosti med državo in Cerkvijo se po osamosvojitvi Slovenije ni bistveno spremenilo. V Ustavi RS je v 7. členu zapisano: »Država in verske skupnosti so ločene. Verske skupnosti so enakopravne; njihovo delovanje je svobodno« (Ustava RS 1991). O drugih zakonskih določitvah in ostalih pravnih aktih, ki veljajo pri nas, bom govorila kasneje v odseku o veljavni zakonodaji.

V novi, samostojni državi sta si tako Cerkev kot država želeli preurediti odnose med njima. Pred osamosvojitvijo Slovenije si je Cerkev prizadevala za versko nevtralno državo, torej za državo, kjer naj bi Cerkev in država bili med seboj ločeni, toda ne samo na papirju ter z nekim konkretnim odnosom in brez zatiranja z ene ali druge strani. Toda kmalu po osamosvojitvi leta 1991 je Cerkev želela preurediti odnos po dveh zgledih. Želela si je povrniti svoj ugled in položaj, ki jih je posedovala pred vladavino KPJ, vendar se je istočasno zgledovala še po zahodnih državah z močno katoliško tradicijo in s tem večjo vlogo Cerkve v državi. Na koncu je vendarle prevladal zgled zahodnih držav z močno katoliško tradicijo, po katerih si je tudi

Cerkev pri nas želela urediti odnose z državo. Naposled se je slovenska Cerkev začela zgledovati le po Nemčiji, Avstriji in Italiji (Smrke 1996, 173).

Kmalu so se vzpostavili tudi diplomatski odnosi z Vatikanom in tako je bila Cerkev dokaj hitro zastopana v državi. DEMOS je prej delno kritje socialnih dajatev iz državnega sklada za duhovnike razširil prav na vse duhovnike in predstavnike drugih verskih skupnosti pri nas (Štuhec v Benedik in drugi 2002, 318). Začela se je tudi denacionalizacija oz. vračanje zaplenjenih posesti in drugega cerkvenega bogastva, ki je z nacionalizacijo v času SFRJ postalo družbena last. Ovira pri denacionalizaciji so bila poslopja, v katerih so potekale »dejavnosti javnega pomena, kot so šole, zdravstvene in socialne ustanove, kulturne ustanove« (*prav tam*, 318). S padcem prve demokratično izvoljene vlade pri nas in z prihodom Janeza Drnovška na mesto Predsednika vlade RS pa se je ves proces upočasnil.

Verska svoboda in enakopravnost med verami, kot ustavni določili, nista ostali le na papirju. Teološka fakulteta je znova prišla pod okrilje Univerze v Ljubljani leta 1992, še vedno pa je ostalo odprto vprašanje o vlogi Cerkve na področju vzgoje in izobraževanja. Največje vprašanje še danes ostaja ponovna uvedba verouka v šolske programe, vendar le kot izbirnega predmeta verstva in etika. Vprašanje uvedbe verouka ima tako zagovornike kot nasprotnike, debata o tem pa je postala pereča predvsem ob uvedbi devetletnega osnovnošolskega izobraževanja, ko nekateri vztrajajo pri preobremenjenosti otrok znotraj današnjega šolskega sistema.

Diplomatski odnosi med Vatikanom in Slovenijo so v letih po osamosvojitvi potekali znotraj veljavne zakonodaje. Takratni papež Janez Pavel II. je kot prvi papež v zgodovini obiskal samostojno Slovenijo dne, 17. maja 1996. Njegovega ponovnega obiska so se verniki lahko veselili že tri leta kasneje (*prav tam*, 322–3). Konec leta 1999 je Vlada RS sprejela nekaj odločilnih korakov v smeri boljšega odnosa s Cerkvijo, saj je začela s postopkom sprejemanja sporazuma med Vatikanom in RS. Z omenjeno pogodbo bi »Republika Slovenija tudi končno priznala, da spoštuje mednarodni pravni red in da priznava katoliški Cerkvi njeno mednarodno pravno subjektiviteto« (*prav tam*, 323). Do podpisa *t. i.* Vatikanskega sporazuma je prišlo 14. decembra 2001, do njegove ratifikacije pa 6. februarja 2004 (Zakon o ratifikaciji sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih (BHSPV) 2004).

Po osamosvojitvi je prišlo tudi do manjših nesporazumov na relaciji Cerkev-politika. V javnosti se je največkrat govorilo o preveliki »politizaciji Cerkve in njenem poizkusu, da

prevzame moralno nadoblast v slovenski družbi« (Štuhec v Benedik in drugi 2002, 324). Vedno glasnejši so bili tudi očitki, da je Cerkev vprašljiv moralni subjekt družbe, ki si preko politike želi več vpliva in moči v državi, z denacionalizacijo njenih posesti si nabira svoje bogastvo, z uvedbo verouka v šolske programe bi pridobila še moč nad slovensko mladino.

5.2.1 Cerkev v medijih

Cerkev pri nas še vedno širi svoj vpliv tudi s pomočjo medijev. Pojavlja se v številnih medijih, tudi kot njihova (so)lastnica. Že od vse od leta 1952 na Slovenskem izhaja revija Družina, ki je sprva veljala za verski tisk, kasneje je po mnenju Tineta Hribarja (v Bašić-Hrvatina in Petković 2007, 168) postala »politično glasilo desnice, kar se je pokazalo pri vseh pomembnejših političnih dejanjih«. Poleg revije Družina za cerkveni tisk velja še mesečnik Ognjišče, med letoma 1991 in 1996 je izhajal tudi dnevnik Slovenec. Na področju elektronskih medijev je najbolj znan Radio Ognjišče, verski program pa lahko zasledimo tudi na nacionalni televiziji RTV SLO (Valenčič v Kvaternik 2001; Bašić-Hrvatina in Petković 2007). Politična oblast je v Sloveniji kaj kmalu spoznala uporabnost medijev, kjer je Cerkev navzoča, vendar s strani oblasti tudi kontrolirana in opazovana. Znak pojavljanja Cerkve in drugih verskih skupnosti v medijih je predvsem pozitivne narave, saj kažejo na versko svobodo in dobre odnose med družbo in Cerkvijo (Valenčič v Kvaternik in drugi 2001, 157–8). Po drugi strani tudi Cerkev izkorišča medije za širjenje svojih idej v modernem svetu, vendar tega početja še ni popolnoma vešča. Za vsako versko sporočilo je potrebno vedeti, da s svojim javnim predvajanjem oz. naklado lahko doseže velik krog ljudi, med katerimi so tako verniki, ateisti kot verniki drugih verskih skupnosti.

6 VELJAVNA ZAKONODAJA NA VERSKEM PODROČJU

Kot sem že večkrat do sedaj omenila, je vsakemu izmed nas dana pravica do svobodnega izpovedovanja vere oz. verska svoboda. V Sloveniji je verska svoboda zagotovljena s slovensko zakonodajo in ker je Slovenija del EU od leta 2004, je zagotovljena tudi z evropsko. Ne smemo pozabiti niti na mednarodno zakonodajo, kjer mislim predvsem na Splošno deklaracijo človekovih pravic, katere podpisnica je tudi Slovenija.

6.1 Mednarodna zakonodaja

Splošna deklaracija človekovih pravic je bila sprejeta in razglašena s strani Generalne skupščine Združenih narodov 10. decembra 1948. Nastala je kot nekakšen skupen ideal vseh narodov tega sveta, z namenom spoštovanja in varovanja osnovnih človekovih pravic (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012). Kot sem že večkrat omenila, tudi svoboda do verovanja in svobodnega izražanja vere predstavlja eno izmed osnovnih človekovih pravic, katero je potrebno spoštovati. Ta pravica je zapisana tudi v Splošni deklaraciji človekovih pravic, in sicer v 2., 16. in 18. členu.

2. člen Splošne deklaracije človekovih pravic govori o tem, da je »vsakdo upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino. /.../« (Cerar in drugi 2002, 152). 16. člen iste Deklaracije omenja, da ima vsak par pravico skleniti zakonsko zvezo ne glede na svoje versko prepričanje. Poglavitni člen pri zagotavljanju verske svobode in njenega izražanja je 18. člen, saj pravi: »Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi; ta pravica vključuje svobodo spreminjati prepričanje ali vero kakor tudi njuno svobodo, javno ali zasebno izražanje, bodisi posamezno ali v skupnosti z drugimi, s poučevanjem, z izpolnjevanjem verskih dolžnosti, z bogoslužjem in opravljanjem obredov.« (*prav tam*, 156).

6.1.1 Evropska zakonodaja

6.1.1.1 Svet Evrope – Konvencija o varstvu človekovih pravic

Evropa je že leta 1949 ustanovila nevladno organizacijo in jo poimenovala Svet Evrope. Sprva je imela 10 držav članic ustanoviteljic, danes ima že 47 držav članic. Že 4. novembra 1950 so soglasno sprejeli Konvencijo o varstvu človekovih pravic. Le-ta je v svojem bistvu podobna Splošni deklaraciji človekovih pravic. V svojem 9. členu omenja svobodo mišljenja, vesti in vere:

1. Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi. Ta pravica vključuje svobodo spremembe vere ali prepričanja ter svobodo, da človek bodisi sam ali skupaj z drugimi ter zasebno ali javno izraža svojo vero ali prepričanje v bogoslužju, pouku, praksi ali verskih obredih.

2. Svoboda izpovedovanja vere ali prepričanja se sme omejiti samo v primerih, ki jih določa zakon, in če je to nujno v demokratični družbi zaradi javne varnosti, za zaščito

javnega reda, zdravja ali morale ali zaradi varstva pravic in svoboščin drugih ljudi. (Cerar in drugi 2002, 456).

Slovenija je članica Sveta Evrope že vse od 14. maja 1993. S tem je postala tudi podpisnica Konvencije o varstvu človekovih pravic in je le-to dolžna spoštovati (Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Svetu Evrope 2012).

6.1.1.2 Listina temeljnih pravic v Evropski uniji

Listina temeljnih pravic v EU je bila sprejeta v Nici 7. decembra 2000, kasneje se je leta 2009 nadgradila z Lizbonsko pogodbo, vendar 10. člen (svoboda mišljenja, vesti in vere) je ostal nespremenjen. V 1. odstavku omenjenega člena je zapisano: »Vsakdo ima pravico do svobode mišljenja, vesti in vere. Ta pravica vključuje svobodo spreminjanja vere ali prepričanja in svobodo, da sam ali v skupnosti z drugimi, javno ali zasebno izraža vero ali prepričanje s čaščenjem, poučevanjem, prakso ali običaji.« (Cerar in drugi 2002, 794). Slovenija je kot članica EU od 1. maja 2004 dolžna spoštovati tudi veljavno evropsko zakonodajo.

6.2 Slovenska zakonodaja

O odnosu med državo in Cerkvijo je zapisano že v Ustavi RS, ki je bila sprejeta 23. decembra 1991. Da so država in verske skupnosti ločene med seboj, da so verske skupnosti v enakopravnem položaju in da je njihovo delovanje svobodno (ločeno in neodvisno od države), govori 7. člen Ustave RS. Poleg 7. člena odnos RS do vere določa tudi 41. člen, ki pravi:

Izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju je svobodno. Nihče se ni dolžan opredeliti glede svojega verskega ali drugega prepričanja. Starši imajo pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. Usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske in druge opredelitve ali prepričanja. (Ustava RS 1991).

Poleg omenjenih dveh glavnih členov glede odnosa med državo in Cerkvijo v Ustavi RS odnos države in verskih skupnosti urejajo še 14., 16., 41., 46., 63. in 123. člen Ustave ter drugi zakoni in podzakonski akti (Čepar in drugi 2008, 55–7).

6.2.1 Zakon o verski svobodi

Leta 2007 je Državni zbor RS sprejel ZVS, ki ga je delno spremenil leta 2010 na podlagi odločbe Ustavnega sodišča o spornih točkah zakona. ZVS govori o verski svobodi, o enakopravnosti med religijami, sekulariziranem odnosu med državo in Cerkvijo, o prepovedi verske diskriminacije itd. O odnosu države do Cerkve in ostalih verskih skupnosti govori 4. člen zakona (laičnost države in enakopravnost cerkva in drugih verskih skupnosti), saj pravi, da se država ne sme vmešavati v cerkveno delovanje, prav tako mora država biti nevtralna do verskih prepričanj in se ne sme izrekati o njih (ZVS). Vse registrirane cerkve in verske skupnosti so s tem zakonom pridobile status pravne osebe zasebnega prava (Čepar in drugi 2008, 65–8).

Še pred sprejetjem ZVS in za časa SFRJ je pri nas veljal Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti v RS. Le-ta je bil sprejet s strani takratne Skupščine Socialistične republike Slovenije in bil objavljen v Uradnem listu SRS, št. 15/76. Omenjeni zakon se je ob osamosvojitvi Slovenije le delno spremenil in je ostal v veljavi vse do sprejetja ZVS (*prav tam*, 87). S sprejetjem novega zakona so prenehale veljati vse uredbe iz Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v RS, le 20. člen je še vedno ostal v veljavi. Člen govori o finančni (gmotni) podpori verskih skupnosti, ki je lahko darovana s strani vernikov in je dana na razpolago verski skupnosti. V primeru večje finančne podpore lahko tisti, ki jo je daroval, dobi vpogled v dogajanje z darovanim denarjem (*prav tam*, 87).

Poleg omenjenega zakona pri nas velja še »74 zakonov, ki so veljali 1. marca 2008 in urejajo kakšen vidik verske svobode ali verskih skupnosti, ter zakonov, katerih naslovnik je generično pravna oseba oz. pravna oseba civilnega prava /.../« (*prav tam*, 18). Poleg tega je bilo podpisanih kar nekaj sporazumov med državo in Cerkvijo ter z ostalimi verskimi skupnostmi. Le-ti določajo predvsem pravni položaj skupnosti, njihovo financiranje itd. Sprejetje zakona »pomeni velik korak naprej pri opredelitvi načina izvajanja pravice do verske svobode« (*prav tam*, 36).

Kmalu po sprejetju ZVS je prišlo do številnih kritik in mnenj o spornih točkah zakona. Zadeva je prišla celo na dnevni red Ustavnega sodišča, kjer so sodniki spoznali zakonsko neustavnost v dveh točkah. Ustavno sodišče je tako določilo, da se razveljavi prvi odstavek 13. člena ZVS in da se razveljavita tudi sporni točki, in sicer 1. ter 5. točka 14. člena ZVS (Ustavno sodišče RS 2010). Sporni točki sta govorili o registraciji cerkva in drugih verskih skupnostih ter o samih pogojih in prilogah, ki jih je bilo potrebno ob prijavi izpolniti oz. predložiti. Sporni točki sta jasno kazali na vpliv in dominanten položaj Cerkve v državi, saj bi

se tako nekatere manjše verske skupnosti pri nas le stežka vpisale v register verskih skupnosti, saj je bilo sprva potrebnih 100 polnoletnih članov verske skupnosti, da se je le-ta lahko vpisala v register. Z ustavno presojo spornih točk in njihovo razveljavitvijo lahko vidimo zmanjšan vpliv Cerkve na politiko in na željo po bolj enakopravnem odnosu med verskimi skupnostmi. Poleg spornih točk zakona je sporno tudi dejstvo, da ZVS ne govori zgolj o verskih skupnostih na splošno, temveč omenja cerkve in verske skupnosti. S tem se kaže dominanten položaj in velik vpliv RKC na oblikovanje omenjenega zakona.

6.2.2 Vatikanski sporazum

Vatikanski sporazum je bil podpisan konec leta 2001, v začetku leta 2004 je bil tudi ratificiran in tako postal veljaven na področju odnosov med RS in Vatikanom (Svetim sedežem). Uradno se sporazum imenuje Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih in vzpostavlja boljše diplomatske odnose med državama. Med pojasnili sporazuma je jasno navedeno, da se Vatikanski sporazum naslanja na 7. in 41. člen Ustave RS ter dokumente in določila Drugega vatikanskega koncila. Hkrati je dokument posledica zavedanja pomembnosti svobode verovanja in verskega izražanja, kot eno izmed temeljnih človekovih pravic (Zakon o ratifikaciji sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim Sedežem o pravnih vprašanjih (BHSPV) 2004).

Sporazum priznava, da sta tako RS in Cerkev vsaka v svoji ureditvi neodvisni in samostojni ter da Cerkev deluje svobodno po kanonskem pravu in hkrati v skladu s pravnim redom RS. Cerkvi je s strani RS priznana pravna osebnost, svoboda delovanja, bogočastja in kateheze. Uradno je zagotovljena tudi verska oskrba bolnikov v bolnišnicah, starejših v domovih za ostarele, zapornikov v zaporih in vseh, ki si tega želijo. Morebitni spori med RS in Vatikanom ali Cerkvijo v splošnem vidiku se po tem sporazumu rešujejo po diplomatski poti (*prav tam*).

6.2.3 Urad Vlade Republike Slovenije za verske skupnosti

Velik doprinos k dobrim odnosom med državo in Cerkvijo je dodal tudi Urad za verske skupnosti, ki je bil ustanovljen leta 1993 s strani Vlade RS s sklepom o njegovi ustanovitvi. Urad je bil ukinjen z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o državni upravi (ZDU-1F) in je prenehal s svojim delovanjem 17. marca 2012 (Urad Vlade RS za verske skupnosti 2012c).

V času delovanja je vse svoje naloge opravljal samostojno in v sodelovanju z ministrstvi in vladnimi službami ter s strokovnimi in znanstvenimi institucijami oz. strokovnjaki za

posamezna področja. Zaposloval je sedem zaposlenih, dolga leta ga je vodil Aleš Gulič, zadnji mesec njegovega delovanja pa je njegov direktor postal mag. Stanko Baluh (Urad Vlade RS za verske skupnosti 2012č).

Urad je opravljal vse naloge, ki jih je dobil s sprejetjem ZVS, še posebej je izvrševal 30. in 32. člen zakona. S svojim delovanjem je pomagal »zagotavljati visoke standarde spoštovanja svobode pri izpovedovanju vere v zasebnem in javnem življenju v Republiki Sloveniji« (Čepar in drugi 2008, 31). Še posebej je spodbujal nediskriminatorne odnose med državo in Cerkvijo ter z drugimi verskimi skupnostmi. Odločilno vlogo je igral tudi pri sprejemanju ZVS, saj je deloval kot nekakšen mediator in tako je uspešno uskladal želje države in verskih skupnosti pri nas.

7 DRŽAVA IN CERKEV DANES

Cerkev je skozi zgodovino imela velik vpliv tudi na politiko, saj je preko socializacije svojih vernikov privzgjajala pokornost do največje avtoritete v družbi, ki jo je prav gotovo imela vladajoča elita. Država in Cerkev sta vedno bili boj za prevlado nad narodom, toda »popolna ločitev Cerkve od države je vzela Cerkvi dolgo utrjeni in uveljavljeni položaj odkritega političnega dejavnika in ji onemogočila, da bi sodelovala v oblasti s svojo čvrsto organizacijo in političnimi strankami« (Južnič 1989, 133). Vseeno sta vedno sodelovali na področjih, kjer se je to od njiju pričakovalo. S tem predvsem mislim na osamosvojitveno vojno v Sloveniji, v kateri je Cerkev odigrala pomembno vlogo pri osamosvajanju, saj ga je podpirala od samega začetka, svojim pripadnikom pa je nudila moralno podporo in jih spodbujala pri odločitvi za samostojno Slovenijo.

Danes je v Sloveniji registriranih 43 verskih skupnosti (K. in STA 2010; Urad Vlade RS za verske skupnosti 2012a), od tega število pripadnikov skupno 30 verskih skupnosti ne presega 5 % celotne populacije (Črnič in Lesjak 2003, 350). Rimskokatoliška skupnost je daleč največja pri nas in šteje okrog 57 % celotne populacije. V javnosti krožijo zelo različni statistični podatki o številu vernikov, toda nedvomno ima največje število vernikov še vedno RKC.

Obdobje med letoma 1968 in 1978 je veljalo za sekularizacijski val, saj se je v Sloveniji za pripadnike RKC označilo 45.3 % državljanov, v obdobju med osamosvajanjem se je leta 1990 za pripadnike RKC opredelilo kar 60.7 % oz. leta 1992 60.2 % državljanov in državljanek RS

(Smrke 1996, 174). Ob zadnjem popisu prebivalstva v Sloveniji leta 2002 se je za pripadnike RKC opredelilo 57.8 % državljanov (Statistični podatki o veroizpovedi in pripadnostim verskim skupnostim 2007).

Vera kot taka, ne glede na to katere pripadnik si, za vernike pomeni temelj njihovega življenja, vernikom daje smisel in jim kaže pot, hkrati jim daje tudi njihove življenjske vrednote (Stres 1998, 39). Četudi je v Sloveniji 43 med seboj zelo različnih verskih skupnosti, lahko o krščanskih vrednotah enostavno govorimo kot o najpomembnejših moralnih normah naše družbe. S tem mislim na *t. i.* Deset božjih zapovedi, ki v Cerkvi predstavljajo tisto, česar se ne sme. Teh nekaj osnovnih načel (ne ubijaj, ne kradi, ne pričaj po krivem itd.) se je uveljavilo tudi v naši družbi.

Da sta država in Cerkev pri nas medsebojno povezani, pričajo tudi dela prosti dnevi, ki so v svojem bistvu največji krščanski prazniki. Na njuno medsebojno povezanost kaže tudi dejstvo, da so socialni prispevki duhovnikov deloma plačani s strani države, prav tako država sofinancira delovanje zasebnih katoliških vrtcev pri nas in vseh štirih katoliških srednjih šol. Potrebno je poudariti, da tako financiranje predstavlja elemente privilegiranosti Cerkve, saj je to z vidika ločenosti države in verskih skupnosti prav gotovo sporno. Prav tako ne moremo pozabiti na vlogo Cerkve v gospodarstvu in ekonomiji.

Kot že rečeno, se Cerkev pojavlja tudi kot (so)lastnica nekaterih medijev, ima v svoji lasti velik del agrarnih posesti, ki jih je dobila s procesom denacionalizacije (primer gozdov na Pokljuki in Blejskega otoka). Pomembno vlogo je že nekoč imela tudi v bančništvu in posojilništvu, toda danes se je njena gospodarska vloga precej zmanjšala. V največji meri zaradi precej odmevnih gospodarskih afer in očitkov, da naj se ukvarja s svojim prvotnim poslanstvom in ne z gospodarstvom. Stane Granda (v Benedik in drugi 2002, 346) opozarja predvsem na to, da je kapitalizem »v nasprotju s krščanskimi načeli«. Upad števila verujočih lahko pripišemo tudi gospodarskim aferam Cerkve, kar je definitivno pripomoglo h krhanju zaupanja v Cerkev kot moralno institucijo in pripomoglo k večjemu nezaupanju ljudi.

Za današnji odnos med RS in Cerkvijo lahko po Roterjevi tipologiji štirih možnih odnosov med državo in Cerkvijo (v Mojzes 1992, 7–11) rečemo, da gre za odnos verske tolerance. Kot že rečeno, gre pri tej vrsti odnosov za ločenost med sferama, kjer so vse verske skupnosti med seboj v enakopravnem položaju. Tak odnos je pri nas definiran že z Ustavo RS in ZVS. Pogojno lahko govorimo, da gre tudi za odnos cerkvenega absolutizma. Za tak tip odnosov je značilen privilegiran položaj ene izmed verskih skupnosti, ki ima podporo s strani države.

Čeprav je v Ustavi RS zapisano, da sta država in Cerkev medsebojno ločeni in da so verske skupnosti v enakopravnem položaju, je kljub temu RKC kot največja verska skupnost pri nas v privilegiranem položaju. S tem mislim predvsem na njeno financiranje s strani države in večjo podporo. Glede na veliko stopnjo verske homogenosti pri nas in toka zgodovinskih dogodkov je tak odnos povsem pričakovan, vendar ne upravičen, saj je v nasprotju z Ustavo RS.

Po Dragoševi tipologiji ločitve oz. razločitve med državo in Cerkvijo (2001, 454–5) za trenutni odnos lahko rečemo, da vsaka od vpletenih strani zagovarja en tip možnih omenjenih odnosov. Tako stranke, ki so tradicionalno bolj levo opredeljene, po Dragoševem mnenju (*prav tam*, 454) zagovarjajo nediskriminatorno razločitev oz. popolno razločitev med obema stranema. Zavzemajo se torej za ločitev med sferama, kjer nobena verska skupnost ni v privilegiranem položaju. Po drugi strani se desno usmerjene stranke nagibajo k suportivni razločitvi, kjer se država in Cerkev medsebojno podpirata in sodelujeta. Cerkev sama po Dragoševem mnenju (*prav tam*, 454) ni popolnoma opredeljena, kakšen odnos si želi. Definitivno si prizadeva za večjo moč in vpliv v družbi, toda to ji bo po mojem mnenju v današnjih časih in po vseh aferah le težka uspelo.

8 SKLEP

Moja naloga je bila skozi diplomsko delo analizirati odnos med državo in Cerkvijo ter prikazati vpliv Cerkve na sodobno slovensko družbo in politiko. Skozi zgodovino se je oblikovalo načelo ločenosti med državo in Cerkvijo, ki je danes ustavno določilo tudi pri nas. Odnos med institucijama se danes oblikuje na podlagi ločenosti sfer, nedvomno se spoštuje tudi verska svoboda in svobodno versko izražanje, kot eno izmed osnovnih človekovih pravic. Sprva sem v diplomskem delu opredelila tipologijo možnih odnosov med institucijama. Skozi zgodovinski okvir sem nato preučila sodelovanje med državo in Cerkvijo pri nas ter opredelila vlogo Cerkve pri slovenskem procesu osamosvajanja. Le-ta je imela pomembno vlogo kot podpornik odločitve slovenske politike in naroda ter kot moralna podpora v celotnem procesu. Današnji odnos med RS in Cerkvijo temelji predvsem na domači in mednarodni zakonodaji, ki je implementirana v slovenski pravni red. S tem mislim predvsem na zakonodajo EU, ki smo jo v domačo zakonodajo implementirali ob vstopu Slovenije v EU leta 2004. Kot članica Sveta Evrope in OZN je RS dolžna spoštovati tudi mednarodno zakonodajo, predvsem Splošno deklaracijo človekovih pravic, ki je bila sprejeta konec leta 1948. Danes, 21 let po

osamosvojitvi, Cerkev in država med seboj sodelujeta, samo delovanje Cerkve ni več le stvar zasebnosti, kot je to bilo v času SFRJ. Izboljšali so se tudi diplomatski odnosi med RS in Vatikanom, do pomembnega izboljšanja odnosov med državo in Cerkvijo pa je prišlo s sprejetjem ZVS leta 2007, ki je dokončno uredil mnoga pred tem nerešena vprašanja. Zakon je požel kar nekaj pohval in kritik. Največji kritiki zakona omenjajo predvsem to, da je zakon napisan v korist večjih verskih skupnosti v Sloveniji, medtem ko se pozablja na tiste manjše. Čeprav je pri nas registriranih 43 verskih skupnosti (K. in STA 2010; Urad RS za verske skupnosti 2012a), lahko RKC označimo za dominantno religijo v rahlo privilegiranem položaju.

Na tej točki želim spregovoriti še nekaj besed o svoji hipotezi in raziskovalnem vprašanju. Moja hipoteza je predpostavljala, da je nemogoče v celoti preprečiti medsebojno delovanje in sodelovanje države in Cerkve, kljub ustavnemu načelu ločenosti med državo in Cerkvijo (7. in 41. člen Ustave RS). Ob koncu diplomske naloge lahko svojo hipotezo brez dvoma potrdim, saj je delovanje države in Cerkve nemogoče omejiti le na politično oz. versko sfero. Čeprav tako slovenska zakonodaja kot tudi zakonodaja EU ter mednarodna zakonodaja predpisujejo ločenost med institucijama, je to nemogoče dosledno izpeljati v praksi in zato posledično lahko trdim, da popolna ločitev med državo in Cerkvijo, kot jo omenja Dragoš trenutno pri nas ni mogoča. Ker tako država kot Cerkev vplivata na pripadnike iste družbe, sta na določenih točkah prisiljeni v medsebojno sodelovanje. Za lažje odnose med institucijama skrbi Vatikanski sporazum, ki določa pristojnosti obeh institucij in njun medsebojni odnos. Tudi Mojzes (1992, 10–1) je za Roterjevo tipologijo odnosa, ki jo je opisal kot pluralistična svoboda, dejal, da je sicer možna v nekaterih modernih demokratičnih družbah, toda še vedno ne moremo zagotovo trditi, da je do takega odnosa že prišlo. Gre namreč za odnos, kjer sta država in Cerkev tako v teoriji kot praksi popolnoma ločeni, različne verske skupnosti in ateisti pa v enakopravnem položaju.

Glede svojega raziskovalnega vprašanja in same moči ter vpliva Cerkve na oblikovanje sodobne družbe in politike lahko rečem naslednje. V družbah, ki so pretežno katoliške in precej versko usmerjene, ima Cerkev še danes velik vpliv na družbo v vseh aspektih. Slovenska družba je prav tako pretežno katoliška, vendar Cerkev še zdaleč nima vpliva na celotno družbo. Današnji vpliv Cerkve na sodobno družbo in politiko je precej manjši kot pred stoletji oz. desetletji. Absolutno moč in oblast nad družbo ima država in njene institucije, zahvaljujoč uvedbi načela ločenosti med državo in Cerkvijo. Tako je Cerkev lahko zgolj

pomemben podpornik pri državnih odločitvah (primer slovenske osamosvojitve), ni pa ključni politični akter pri odločanju.

Vpliv Cerkve na sodobno slovensko družbo in politiko se posredno kaže pri vseh zastavljenih ciljih, ki jih je Cerkev v obdobju osamosvajanja želela doseči. Sklenjen Vatikanski sporazum za Cerkev in njen vpliv v družbi pomeni le delen uspeh, saj si je Cerkev definitivno z njim želela večji, boljši položaj in vlogo v družbi, a do tega s sprejetjem sporazuma ni prišlo. Glede sprejetja ZVS lahko rečemo, da je vzpostavil nekakšen kompromis v odnosu med državo in Cerkvijo ter jasno določil pogoje medsebojnega sodelovanja obeh sfer. Vendar sam ZVS še vedno kaže na vpliv Cerkve pri oblikovanju slovenske zakonodaje, saj je po mnenju kritikov bil napisan v korist večjih verskih skupnosti pri nas in pod vplivom RKC. Še vedno ostajata poglobitni vprašanji uvedba verouka v šolske programe in vprašanje verskega premoženja. Pri reševanju vprašanja o uvedbi verouka v šolske programe Cerkev ni uspešna oz. ni izpolnila svojega cilja, po katerem bi verouk postal eden izmed izbirnih predmetov v osnovnih šolah. Namesto verouka so tako v šolske programe vključili predmet verstva in etika, vendar niti Cerkev kot največja in najmočnejša verska skupnost pri nas niti katera koli druga verska skupnost nimajo vpliva na izvajanje omenjenega predmeta (Smrke in Rakar v Kuburić in Moe 2006, 26). Kerševan (2005, 163) odločitev parlamenta za uvedbo predmeta verstva in etika označi kot »odgovorna in trezna politična odločitev /.../«. Kot zadnje veliko vprašanje vpliva na družbo ostaja denacionalizacija cerkvenih posesti in vprašanje cerkvenega premoženja. Pri tem zastavljenem cilju je Cerkev uspešna, še zlasti pri vračanju prej nacionaliziranih posesti. Tako je v svojo last zopet pridobila poključke gozdove in Blejski otok ter številne ostale objekte po državi. Zaradi uspešnosti Cerkve v postopkih denacionalizacije se je znižal predvsem njen ugled v očeh javnosti. Še največ svojega vpliva je Cerkev v zadnjih letih izgubila ob propadu cerkvene finančne piramide, sporen pa je predvsem nastanek te finančne piramide in povezave med finančnimi (bančnimi) in cerkvenimi vrhovi.

V zadnjih letih je vpliv Cerkve celo v upadu, predvsem zaradi številnih cerkvenih škandalov in javne podobe Cerkve. Nekateri celo menijo, da ima Cerkev prevelik vpliv na sodobno slovensko družbo. Zaključim torej lahko, da Cerkev po eni strani ima še nekaj vpliva na sodobno slovensko družbo, po drugi strani pa prav velikega vpliva na oblikovanje politike prav gotovo nima. Vpliv na politične odločitve ima le v primeru reševanja vprašanj, ki neposredno zadevajo njen odnos z državo, a še to se rešuje v skladu s slovensko zakonodajo in Vatikanskim sporazumom. Pri ostalih odločitvah se država dosledno drži načela ločenosti

med njima, torej deluje ločeno od verske sfere, prav tako se spoštovanje istega načela pričakuje od verske strani oz. Cerkve.

Odnos s strani države je po njenem mnenju povsem korekten in v skladu z zakonodajo, saj se država ne vmešava v cerkvene zadeve niti se versko ne opredeljuje, torej ima do Cerkve in ostalih religij povsem versko nevtralen odnos. Kakšen bo odnos med pomembnima institucijama pri nas v prihodnje, ne moremo napovedati, definitivno bo potekal znotraj veljavne zakonodaje, vendar same pomembnosti odnosa med državo in Cerkvijo ne smemo podcenjevati.

9 LITERATURA

- Bašić-Hrvatini, Sandra in Brankica Petković. 2007. *In temu pravite medijski trg? Vloga države v medijskem sektorju v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Benedik, Martin, Janez Juhant in Bogdan Kolar, ur. 2002. *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*. Ljubljana: Družina.
- Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Milan Zver. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: FDV.
- Cerar, Miro, Jon Jamnikar in Maja Smrkolj, ur. 2002. *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Društvo Amnesty International.
- Čepar, Drago, ur. 2008. *Država in vera v Sloveniji*. Ljubljana: Urad Vlade Republike Slovenije za verske skupnosti.
- Črnič, Aleš in Gregor Lesjak. 2003. Religious Freedom and Control in Independent Slovenia. *Sociology of Religion*. 64 (3): 349–366.
- De Beaufort, Fleur, Ingemund Hägg in Patrick van Schie, ur. 2008. *Separation of Church and State in Europe with views on Sweden, Norway, the Netherlands, Belgium, France, Spain, Italy, Slovenia and Greece*. Brussels: European Liberal Forum.
- Dragoš, Srečo. 2001. Cerkev/država: ločitev ali razločitev? *Teorija in praksa* 38 (3): 440–455.
- Grgič, Jožica. 1992. *Odnosi med Vatikanom in Jugoslavijo po letu 1960*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Jurca, Tomaž. 2010. *Dva meča: novo razmerje moči med Cerkvijo in državo*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
- K. Šp. in STA. 2010. V Sloveniji registriranih 42 verskih skupnosti. *Delo.si*, 7. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/100858> (30. avgust 2012).
- Kerševan, Marko. 1996. *Cerkev, politika, Slovenci po letu 1990*. Ljubljana: Enotnost.

- 2005. *Svoboda za Cerkev, svoboda od Cerkve: Cerkev in sodobna družba*. Ljubljana: Sophia.
- Kuburić, Zorica in Christian Moe. 2006. *Religion and Pluralism in Education. Comparative Approaches in the Western Balkans*. Novi Sad: Kotor Network.
- Kvaternik, Peter, ur. 2001. *V prelomnih časih: rezultati mednarodne raziskave Aufbruch (1995-2000): Cerkev na Slovenskem v času komunizma in po njem (1945-2000)*. Ljubljana: Družina.
- Kvaternik, Peter. 2003. *Brez časti, svobode in moči. Vpliv komunizma na pastoralno delovanje Cerkve v ljubljanski nadškofiji (1945-2000)*. Ljubljana: Družina.
- Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. 2012. *Človekove pravice. Mednarodno pravo o človekovih pravicah*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/mednarodno_pravo/dejavnosti_sektorja_za_mednarodno_pravo_p_o_podrocjih/clovekove_pravice/ (22. avgust 2012).
- Mojzes, Paul. 1992. *Religious Liberty in Eastern Europe and the USSR. Before and after the Great Transformation*. New York: Columbia University.
- Pirjevec, Jože. 2011. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Roter, Zdenko. 1976. *Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1945-1973*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Smrke, Marjan. 1996. *Religija in politika. Spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- SSKJ. 2000. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=cerkev&hs=1 (25. julij 2012).
- Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Svetu Evrope. 2012. *Slovenija v Svetu Evrope*. Dostopno prek: <http://strasbourg.representation.si/index.php?id=2204> (24. avgust 2012).
- Stres, Anton. 1998. *Cerkev in država*. Ljubljana: Družina.
- Šturm, Lovro in Drago Čepar ml., ur. 2000. *Cerkev in država: pravna ureditev razmerja med državo in cerkvijo*. Ljubljana: Nova revija.

Urad Vlade RS za verske skupnosti. 2007. *Statistični podatki o veroizpovedi in pripadnostim verskim skupnostim*. Dostopno prek: http://www.arhiv.uvs.gov.si/fileadmin/uvs.gov.si/pageuploads/razni_dokumenti/statistika.pdf (14. avgust 2012).

--- 2012a. *Register cerkva in drugih verskih skupnosti*. Dostopno prek: http://www.arhiv.uvs.gov.si/si/delovna_podrocja/register_cerkva_in_drugih_verskih_skupnosti/index.html (31. avgust 2012).

--- 2012b. *Verska svoboda v RS. Država, verska svoboda, in verske skupnosti v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.arhiv.uvs.gov.si/si/verska_svoboda_v_rs/index.html (29. avgust 2012).

--- 2012c. *Arhivsko spletno mesto*. Dostopno prek: <http://www.arhiv.uvs.gov.si/> (26. avgust 2012).

--- 2012č. *Organiziranost*. Dostopno prek: http://www.arhiv.uvs.gov.si/si/o_uradu/organiziranost/index.html (26. avgust 2012).

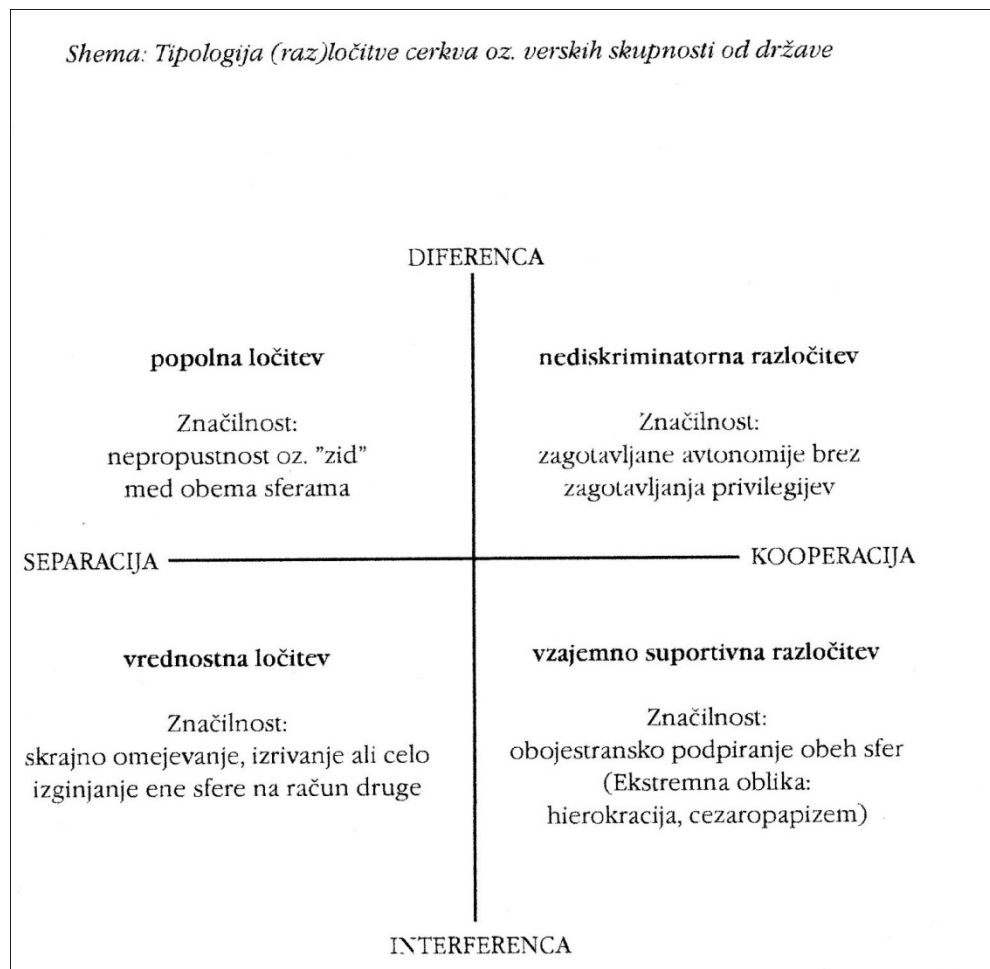
Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (27. julij 2012).

Ustavno sodišče Republike Slovenije. 2010. *Odločba o razveljavitvi prvega odstavka 13. člena, 1. in 5. točke 14. člena, tretjega odstavka 24. člena, kolikor se nanaša na zaposlovanje duhovnikov, četrtega odstavka 24. člena, kolikor se nanaša na zaposlenega duhovnika, drugega odstavka 25. člena in zadnjega stavka prvega odstavka 27. člena Zakona o verski svobodi, kolikor se nanaša na 24. in 25. člen Zakona o verski svobodi, z odložnim rokom, in o ugotovitvi, da niso v neskladju z Ustavo 24. in 25. člen v delu, ki ni zajet v 4. točki izreka odločbe, 22., 23., 26., 30. in 32. člen ter peti odstavek 27. člena in tretji odstavek 29. člena Zakona o verski svobodi, tretji odstavek 52. člena Zakona o obrambi in 20. člen Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Ur. l. RS 46/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201046&stevilka=2334> (22. avgust 2012).

Zakon o ratifikaciji sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih (BHSPV). Ur. l. RS 13/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=47165> (25. avgust 2012).

Zakon o verski svobodi (ZVS). Ur. l. RS 14/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200714&stevilka=599> (25. avgust 2012).

PRILOGA A: Tipologija (raz)ločitve cerkva oz. verskih skupnosti od

države po S. Dragošu